

Ս Ի Ո Ն

Ժ. Գ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1939

ՀԱՅՏԵՄԲԵՐ

ԹԻՒ 10

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ԱՄԵՆ. Տ. ՄԵՍՐՈՊ Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՀՕՐ

Հնորհիւ Աստուծոյ, Ս. Յակոբեանց Առաքելական Աթոռը դարձեալ կ'ուսենայ իր Գահակալը, յանձին Նորին Ամեն. Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկոպոս Նշանեանի:

Վեց ամիսներ առաջ Նորին Սրբազնութեան ընտրութեան առթիւ, այս էջերուն մէջ տուինք կենսապրական հակիրճ գիծերը Գահակալին: Կայսերական պաշտօնագիրը որ վերջնական հաւանութիւնը կը բերէ այս ընտրութեան, առիթ մըն է, որպէսզի աւելի լայն գիծերով ներկայացնենք Աթոռակալին անձը, եւ տեղն ու դերը մեր այս դարաւոր Աթոռին հոգևոր ու ազգային, անցեալ ու ներկայ իրականութեան մէջ:

Ամեն. Տ. Մեսրոպ Ս. Պատրիարք Հօր կեանքը անցած է առաւելաբար վանական շրջանակի մէջ. գաւազն է անիկա բարեպաշտ և ազնուական գերդաստանի մը. մտքով ուշիմ, և հոգիով արթուն, վաղամեռիկ իր ծնողաց սուգովը լեցուած այս պատանին, իր սփոփանքը կը փնտռէ մեր ամենուն մայր Ս. Եկեղեցւոյ ծառայութեան մէջ, աշակերտելով Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանին, որ այդ օրերուն կրօնական ու կրթական վերազարթման շրջան մը սկսած էր բոլորել Հնորհիւ Սահակ Եպիսկ. Խաչայեան, Գէորգ Վրդ. Երէցեան, Մամբրէ Եպիսկ. Մարկոսեան միաբանակիցներու, և դուրսէն ուրիշ մշտաւորական կարգ մը ուսուցիչներու. այս վերջիններուն մէջ ուշադրաւ եղած է Թորոս Ղուկայեցի աստուածաբանը, (այժմ Թէոդորոս Մ. Վրդ.): Այս շրջանէն է սկսի Նորին Ամենապատուութեան վանական և ապագայ եկեղեցականի կրթութանքը: Տակաւ իր մէջ կը կազմուի սրտի և նկարագրի մարդը, և կ'ամրանայ ամանաւանդ Աստուծոյ և եկեղեցիին ծառայելու յօժար հոգին: Չէր վայելած ծնողական հոգածութիւն, ատոր փոխարէն կը վայելէ սակայն Ս. Աթոռոյ խնամքը. այս պարագան խոր ազդեցութիւն պէտք է ունեցած ըլլայ իր նուրբ և զգայուն հոգիին վրայ՝ ապագայ իր անպարէզին տեսակէտով:

Տիրոջ ծառայութեան նուիրուած իր յիսուներկու տարիները զեղեցիկ գրաւակներ եղան Սաղմոսերգուի մտածումին իր մէջ ուժգնօրէն արձագանգման . «Հայր իմ և մայր իմ թողին զիս, և Տէր ընկալաւ զիս» :

Եղած է ուսուցիչ, և վարիչ վանական պատասխանատու պաշտօններու, իր սարկաւազութեան և արեղայութեան առաջին տարիներուն իսկ, և յայտնաբերած իր վրայ մարդու և եկեղեցականի լաւագոյն ձրբքեր: Եղած է նախանձանդիր, ուղղամիտ, բայց քաղցր, արժեքներով ինքզինքը իր սքեմին վայել լրջութեամբ: Հակառակ իր ջերմ նախանձախնդրութեան և յառաջդիմասէր ուղղութեան, վանական ներքին պայքարներու մէջ եղած է վերապահ, մեղմ, և ներողամիտ, խորապէս համոզուած ըլլալով թէ բոլոր զեղեցիկ արդիւնքները համերաշխութեան և խաղաղութեան մէջ կ'իրագործուին: Խորշած է ծայրայեղութենէ, շատ լաւ գիտնալով թէ ամէն չափազանցութիւն կը վտանգէ լաւագոյն տրամագրութիւններն ու առաքինութիւնները: Վասնզի կիրքի վերածուած ամէն զգացում ի վերջոյ կը յանդի անսպասելի անտեղութեանց: Այս տեսակէտով եղած է Աւետարանի ճշմարիտ աշակերտը, խաղաղասէր և սրբանուէր:

Օսմանեան սահմանադրութենէն վերջ, կը բացուի իր կեանքին երկրորդ բեղուն և զործօն շրջանը: Կը կարգուի պատուոյ ուղեկից Իզմիրեան Սրբազանի, երբ այս վերջինը իր 12 տարիներու աքսորէն վերջ կը վերադառնար Կ. Պոլիս: 1909 ին Իզմիրեան Ամենայն Հայոց կաթողիկոս ընտրուելով իրեն կ'ընկերացնէ Մեսրոպ վարդապետը. այս վերջինը իբր հետեւորդ Ս. Հայրապետին՝ կը ներկայանայ ցարին և կայսրուհիին Կալինայի պալատին մէջ: Էլմիածին կը մնայ մինչև 1910 Գեղտեմբերի վերջը՝ իբր և զաւագանակիր և անձնական քարտուղար Իզմիրեան կաթողիկոսի, որուն վախճանումէն ետք, դպրոցներու տեսչութեան պաշտօնով կը հրաւիրուի Երուսաղէմ: Մայր Աթոռոյ մէջ իր երկու տարիները զինքը սիրելի ընծայած են Էլմիածնի միաբանութեան և ժողովուրդին, և այդ՝ շնորհիւ իր լուրջ և քաղցր բնաւորութեան, եւ հոգեկան ու մտաւոր արժէքներուն:

Երուսաղէմ վերադառնալէն վերջ, իր հասուն մտքի և փորձառութեան բովանդակ թափով նուիրուած է Ս. Աթոռոյ կրթական ու վանական գործերուն, իբր և տեսուչ վարժարանաց, տպարանի և ձեռագրաց մատենադարանի: Պատեւրագով շրջանին նորին Ամենապատուութիւնը իրեն սրտակից լուսարարապետ Դաւիթ վարդապետի և ուրիշներու հետ միասին զնահատելի դեր մը կը կատարեն, հեռացնելով մէկ կողմէն Աթոռին սպառնացող վտանգը, և մեղմելով միւս կողմէն անտեսական տագնապը վանքէն ներս եւ դուրս: Պատեւրագմէն վերջ և Դուրեան Սրբազանի պատրիարքութեան շրջանին անոր անխոնջ աշակիցը կը հանդիսանայ կրթական, անտեսական ու վանական գործերու բոլոր մարզերուն վրայ, մանաւանդ Դաւիթ վրդ.ի մահով լուսարարապետ ընտրուելէն վերջ: Իր նախաձեռնութեամբ 1920 ին կը վերաբացուի Ժառանգաւորաց վարժարանը, և 1925 ին տպարանը՝ Դուրեան Սրբազանի փափաքով: Գլխաւորաբար իր նախաձեռնութեամբ է որ 1928 ին կը կառուցուի Երուսաղէմի Ս. Թարգմանչաց երկսեռ նախակրթարանն ու վարժարանը:

Դուրեան Սրբազանի վախճանումէն ետք՝ 1930 Մայիս 5ին Միաբ. Ընդհ. Ժողովէն կ'ընտրուի Պատրիարքական Տեղապահ. պաշտօն՝ զոր կը վարէ մինչև

լուսահողի թորգոմ պատրիարքի զահակալութիւնը : Նորին Ամենապատուութեան Տեղապահութեան այս շրջանը նշանակելի հանդիսացաւ՝ հանգուցեալ Գուրեան պատրիարքի օրով սկսած կարգ մը զորոյցներու յառաջ տարուամբ : Անոնց մէջ ամենէն կարեւորները եղան՝ Կիւլպէնկեան սաներու կուսակցին քահանայ ձեռնադրութիւնը, ութը սարկաւազներու ձեռնադրութիւնը, Կիւլպէնկեան մատենադարանի, Գուրեանաշէնի և կարգ մը ուրիշ շինութիւններու կառուցումը : Սակայն ամենէն կարեւոր դործը Սրբաշնի Տեղապահութեան ներքեւ, Երուսաղէմի պատրիարքական ընտրութեան վերաբերեալ սահմանադրութեան և միաբանական կանոնի յօդուածներու փոփոխութեան գործն էր, որ այնքան իմաստութեամբ և լաւագոյն կերպով մշակուեցաւ :

Իսկ թորգոմ պատրիարքի ութ տարիներու շրջանին եղած է անխոնջ զործակիցն ու խորհրդականը այս վերջնոյն, իբրեւ հմուտ վանական աւանդութեանց և անցեալ իրադարձութեանց, Գուրեան և Գուշակեան կրթանուէր պատրիարքներու օրով սկզբնաւորուած ու բարգաւաճած կրթական արդիւնքին մէջ որով կը դիմագծուէ հայ Երուսաղէմի վերջին տասնհինգամեակը, համեմատ չէ Նորին Ամենապատուութեան բաժինը : Երկուքին զործակից, անիկա թէ՛ իբր տեսուչ կրթական այս հաստատութեան, և թէ՛ նոր սերունդ մը հասցնելու, և ժամանակի բազմերես պահանջներուն զոհացում տալու աշխատանքին նախանձախնդիր, եղած է այս գեղեցիկ շարժման և արդիւնքին խաբիսի ծառայող լաւագոյն ուժը :

Կրթական այս բազմամեայ արդիւնքէն զատ, մեծ եղած է Նորին Ամենապատուութեան դերը Ս. Թաղորեանց միաբանութիւնը իր դարաւոր աւանդութեանց հաւատարիմ պահելու մէջ : Անոնք սիրով տողորուած դէպի Ս. Աթոռը, խորապէս բարի, քաղցր և կրօնասէր, Նորին Սրբազնութիւնը իր անձին օրինակով և հմայքով օրինակելի տրպարը եղած է իր և իրմէ վերջ եկող սերունդներուն : Այսկերպ Նորին Ամենապատուութիւնը թէ՛ իբր ուսուցիչ և տեսուչ ժառ. Վարժարանի, թէ՛ իբր վարիչ վանական պատասխանատու պաշտօններու, և թէ՛ իբր լուսարարապետ և ղեկավար անդամ այս հաստատութեան, ըրած է իր լաւագոյնը, և ապահոված իրեն անբասիր անուն մը և բարձր արժանիք մը Երուսաղէմի միաբանութեան մէջ, ըլլալով ամենէն տաղանդաւորն ու զարգացածը իր սերունդին :

Յանձին Ամեն. Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկոպոսի արդի հայ եկեղեցակաշուութեան ամենէն աստուածապաշտ և հմուտ դէմքերէն մին է որ կը բազմի Ս. Թաղորեանց առաքելահաստատ այս Աթոռին վրայ : Դէմք մը՝ որ Տիրոջ ծառայութեան հաւատարիմ մշակը եղած է տարիներով, առանց ծրարելու Աւետարանին քանքարը, և անընկճելի նախանձախնդրութեան և հաւատարմութեան օրինակը տուած իր շուրջիններուն :

Կրօնական տեսակէտով՝ բարեպաշտ, կրթական տեսակէտով՝ զարգացեալ, և վարչական տեսակէտով՝ կարգ ու կանոնի նախանձախնդիր անձի մը պէտք ունէր Ս. Աթոռը մեծանուն թորգոմ պատրիարքի մահէն վերջ, և զտաւ զայն յանձին իր նորընտիր զահակալին, որուն միաբանութեանէն ըլլալու հանգամանքը, ուրիշ առաւելութիւն մըն է Ս. Աթոռի արտաքին ու ներքին տնտեսութեան մէջ պահանջուած ուղղութիւնը ստեղծելու, և վանական հարազատ աւանդութիւնը մշտնջենաւորելու տեսակէտէն :

Դժնդակ հանգամանքներ, և մեծ աղէտներ կը զուգադիպին այս զահակալութեան: Հայ Եկեղեցին մայր հայրենիքին ինչպէս Սփիւռքի մէջ ինքզինքը կը գտնէ զրեթէ անդարմանելի աղէտներու դիմաց: Թափուր է մեր նուիրապետական բարձրագոյն Աթոռը: Նօսրացած է շարքը մեր Եկեղեցիի սպասաւոր ուժերու: Նոր պատերազմը և անոր հեռանկարին մէջ ծրարուած սարսափները ալլապէս դժնդակ ու յլատիչ ազդակներ են կրօնական, կրթական, տնտեսական և վարչական գործունէութեանց համար բովանդակ ազդին մէջ ընդհանրապէս, և Ս. Աթոռին մէջ մասնաւորապէս:

Սակայն շնորհիւ Աստուծոյ, Նորընտիր Գահակալին, և անձնուէր ու գիտակից Միաբանութեան, այս բոլոր դժնդակ հանգամանքները լիայոյս ենք որ կարող պիտի չըլլան կասեցնել ընթացքը հոգևոր և իմացական այն վերածնութեան, զոր Հայ Սաղէմի նոր պատմութիւնը արձագանգած է իր էլեւուն վրայ, կ'անարկենք յետպատերազմեան ներգօր գործունէութեան:

Աթոռը զոր կը գրաւէ Նորընտիրը, Գրիստոնէական եկեղեցւոյ առաջին օրինակն է, առաջին պատուանդանը մեր Տիրոջ հոգևոր և աշխարհիկ իշխանութեան, ուր դարերով շքեղ անցեալի մը յիշատակները հաւատքով լուսաւոր հոգիներուն մէջ կանգնել են միշտ հին օրերու և նուիրական դէպքերու անոյշ գեղեցկութիւնը: Եւ մանաւանդ պէտք չէ մոռնալ որ այս Աթոռը կը գտնուի այն նուիրական քաղաքին մէջ, որ խանձարուրը եղած է երկրագունդի մեծագոյն կրօնին:

Շատ կանուխ եղած է քրիստոնեայ հայութեան ներկայութիւնը Ս. Գաղաթին մէջ, եւ իր որոշ իրաւունքը՝ Ս. Տեղեաց կրօնական սեփականութեանց վրայ: Աւանդութիւնները որոնք այս իրականութեան հեռասոյզ արձագանգներն են, աներկմիտ վստահութեամբ կը յեղյեղեն այս ամէնը, և չեն կրնար զուրկ նկատուիլ իրական հիմունքներէ:

Երուսաղէմի հայ պատրիարքութեան սկզբնաւորութիւնը կապուած է սըրբազան աւանդութիւններու այս շարքին, որոնք հակառակ իրենց պատմական անորոշութեան, բաւ են եղած հայ հոգիները խանդավառ պահելու իրենց շուրջ: Արիւնով ու արցունքով ուռած ու փրփրած դարերու ընթացքին Հայ Եկեղեցւոյ սաղիսական այս Աթոռը մնացած է հաստատուն և անասան, շնորհիւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ տիրանուէր և ուխտապահ զաւակներուն, որոնք իբրև պահակներ Աթոռը շրջապատող Ս. Տեղեաց, և անոնց մէջ մեր ունեցած ազգային իրաւանց, ըրեր են իրենց լաւագոյնը, միշտ վառ պահելով հոգիներու աշտանակին վրայ Աստուծոյ պաշտամունքին լոյսը:

Մեծ եղած է սկիզբէն ի վեր այս Աթոռին նշանակութիւնը և կրօնական դերը մեր ժողովուրդի համար: Կեանքի խորհուրդը ուրիշ գզացումներով խօսած է հոս հոգիներուն, և իրեն քաշած դարերով բազմութիւններ ուխտաւորներու:

Իր կրօնական հանգամանքէն զատ, այս Աթոռը եղած է նաև կրթական վառարան, և այդ կերպով ևս ունեցած է այն լուսաւոր և բախտորոշ դերը մեր պատմութեան մէջ, ինչ որ ունեցած են բոլոր մեր վանքերը ընդհանրապէս. մարտկոցներ լուսաւորութեան, և ամրոցներ՝ մեր գոյութեան ու մշտնջենաւորման:

Ս. Աթոռին հանգամանքը ճշդով պարագաներէն մին ալ իր Ս. Գաղաթին

մէջ ունեցած միջազգային և միջկրօնական դիրքն է։ Գրիստոնէական, իսլամական, և հրէական աշխարհներու կրօնական զգացումներու համար այնքան սիրելի այս կեդրոնին մէջ՝ Հայ Եկեղեցին մին է երեք հին պատրիարքութիւններէն, պատուի և իրաւունքի նոյն հաւասար գծի վրայ անոնց հետ։ Ղերբ մը՝ որ արդար հպարտութեամբ կը լեցնէ ամէն քրիստոնէայ հայու հոգին։

Հինէն ի վեր այսպէս հայ ժողովուրդի սիրոյն և պաշտամունքին առարկայ եղած Երուսաղէմի Առաքելական այս Աթոռը, ամէն ժամանակէ աւելի սահմանուած է մեր օրերուն դեր մը կատարել մեր կրօնական եւ ազգային կեանքին մէջ, իբրև հաւատքի և սիրոյ միակ այն փարոսը, որուն կը նայի բովանդակ Սփիւռքի հայութիւնը։ Ան Սիոնի բարձունքին վրայ հանգած այն տապանակն է այսօր, որուն մէջ պահուած է հազար անգամ նահատակուած բայց յաւերժ կենդանի ազգի մը մխիթարութեան և յոյսի մուրհակը։

Հայ Երուսաղէմը, տասնհինգ ասրիներէ ի վեր սկսած է արդէն իր կրօնական և կրթական դերին իրազործման։ Նախորդ երկու բազմարդին պատրիարքներու օրով սկզբնաւորուած ու բարգաւաճած կրօնական, կրթական, տնտեսական և ժողովրդային ծառայութեան համար թափուած ջանքերը, եւ ստացուած արդիւնքները, եթէ Տէրը կամենայ, պիտի շարունակուին անսայթաք։ Ունինք այս հաւատքը, վասնզի նորին Ամեն. Տ. Մեսրոպ Ս. Պատրիարք Հօր նման անձնաւորութիւն մը պատրիարքական զահուն վրայ, կը նշանակէ կենսունակ մշտնջենաւորումը այս գաբաւոր հաստատութեան գործին, և իր երկու մեծանուն նախորդներու արդիւնքին։

Իր կրթանուէր և խոհական կեանքը և նկարագրի քաղցրութիւնը ուրիշ զրաւական՝ թէ միաբանական կեանքի մէջ ստեղծուած խաղաղութիւնը պիտի մնայ տեական, Ս. Տեղեաց մէջ մեր իրաւունքները պիտի պաշտպանուին ունէ ատենէ աւելի նախանձախնդրութեամբ և կորովով, և պիտի պսակուին բոլոր ակնկալութիւնները Ս. Աթոռոյ վերանորոգուած կեանքին։

Պանծալի այս զահր, իր արժանքնտիր Գահակալով, և ուխտանուէր Միաբանութեամբ վերելքի իր ճամբուն՝ լեցուն է նոր յառաջադրութիւններով և յոյսերով։

Մայրենք որ Տիրոջ հովանին միշտ անպակաս ըլլայ Հնորհազարդ Գահակալին, և սրբանուէր այս Միաբանութեան վրայ, որպէսզի այս հանդիսական առիթով Հայց. Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներու հետ միասին կարենանք ձայնակցել Սրբազան բանաստեղծի մաղթերգին։

«Շնորհազարդ պայծառաց՝ զզաւազան իշխանութեան մերոյ հայրապետին, զի օրհնեսցուք զեզգ Տէր այժմ և յաւիտեան»։

ԽՄԲ.